

© Мостова О.П., Сергета І.В., Шаюк А.В.

УДК: 613:612.821-053.5

Мостова О.П., Сергета І.В., Шаюк А.В.

Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова (вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, Україна, 21018)

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВПЛИВУ ЗАХОДІВ ПСИХОГІГІЄНИЧНОЇ КОРЕКЦІЇ НА ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ НЕРВОВО-ПСИХІЧНИХ КОРЕЛЯТ ПСИХІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Резюме. В ході проведених досліджень визначені закономірності впливу заходів психогігієнічної корекції на процеси формування нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів сучасної школи, встановлено, що їх використання забезпечує появу позитивних зрушень у структурі показників, які відображували особливості астенічного ($p < 0,01$) і депресивного ($p < 0,01-0,001$) станів та роздратованості ($p < 0,01$) серед дівчат і юнаків, а також у структурі характеристик фізичної ($p < 0,05$) і непрямой ($p < 0,05$) агресії серед дівчат та характеристик вербальної агресії ($p < 0,05$) і негативізму ($p < 0,05$) серед юнаків.

Ключові слова: учні, шкільний вік, психічна адаптація, нервово-психічні кореляти, психогігієнічна корекція.

Вступ

Однією із головних задач сучасної профілактичної медицини і, передусім, такого її важливого розділу, як психогігієна, що на основі визначення провідних характеристик психічного стану людини та встановлення наявності преморбідних особливостей надає можливість здійснити ефективну діагностику імовірних змін у стані психічного здоров'я та попередити виникнення як до-нозологічних психічних розладів, так і клінічно-окреслених психічних захворювань, незаперечно, слід вважати розроблення і наукове обґрунтування невідкладних заходів, спрямованих на покращання стану як соматичного, так і психічного здоров'я, провідними, з яких є заходи щодо моніторингу фізичного і психічного здоров'я та наукового обґрунтування комплексу засобів психогігієнічної корекції і реабілітації [Кучма і др., 2006; Сердюк і др., 2012; Полька, Сергета, 2012].

У цьому контексті необхідно відзначити, що заходи психогігієнічної корекції являють собою систему психологічних впливів, які спрямовані на формування позитивних змін та забезпечення істотної, сприятливої за своїм змістом, перебудови психічних проявів і особливостей особистості, котрі відіграють провідну роль у виникненні негативних змін у психічному стані та формуванні передумов до розвитку несприятливих зрушень з боку головних корелят психічного здоров'я на підставі урахування властивостей темпераменту, тривожності, характеру, рівня суб'єктивного контролю та психофізіологічного і психічного стану досліджуваних осіб [Сергета, Бардов, 1997; Коробчанський, 2005; Кучма і др., 2006].

Метою дослідження є визначення закономірностей впливу заходів психогігієнічної корекції на процеси формування нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку.

Матеріали та методи

Дослідження проводились на базі ряду середніх загальноосвітніх шкіл м. Вінниці, під час яких визначались особливості розвитку провідних навчально- і соціально-значущих особливостей особистості, адаптаційних можливостей та стану здоров'я 120 учнів (60 дівчат

і 60 юнаків). Досліджувані особи були розділені на 2 групи порівняння, а саме групу контролю (ГК) та групу втручання (ГВ). Учні, що були залучені до ГК (30 дівчат і 30 юнаків), відрізняв традиційний підхід до організації навчальної діяльності та невпорядкований характер організації вільного часу. Визначальною рисою режиму добової діяльності учнів, віднесених до ГВ (30 дівчат і 30 юнаків), було використання програми психогігієнічної корекції порушень психофізіологічної і психічної адаптації та зрушень у стані здоров'я учнів у віці 14-17 років, що була розроблена і запропонована. Як провідні етапи її впровадження слід було відзначити: здійснення оцінки рівня розвитку окремих психофізіологічних функцій та особливостей особистості у кожного конкретного школяра, урахування провідних тенденцій їх формування в конкретних умовах організації навчального процесу та визначення наявності відхилень до-нозологічного змісту (етап гігієнічної психодіагностики), проведення корекції основних режимних елементів повсякденної добової діяльності учнів (етап раціональної організації добової діяльності), використання психофізіологічного (етап психофізіологічного впливу) та психогігієнічного (етап власне психогігієнічної корекції) компонентів запропонованої програми.

Як критерії оцінки ефективності застосування запропонованої програми використовувались дані щодо ступеня розвитку таких нервово-психічних корелят психічної адаптації і, отже, таких рис особистості, як показники рівня фізичної, вербальної і непрямой агресії та негативізму і роздратованості у структурі провідних особистісно-значущих агресивних проявів, а також ступеня вираження астенічного і депресивного станів. Для оцінки провідних характеристик агресивності дівчат і юнаків застосувався особистісний опитувальник Баса і Даркі, для визначення особливостей астенічних станів - особистісний опитувальник Малкової, для встановлення закономірностей розвитку депресивних станів - психометрична шкала Цунга для самооцінки депресії. Статистичний аналіз отриманих результатів, що передбачав здійснення описової статистики та кореляційного

аналізу, проводився на підставі застосування стандартного пакету прикладних програм багатовимірною статистичного аналізу "Statistica 6.0 for Windows" (належить Центру нових інформаційних технологій Вінницького національного університету імені М.І. Пирогова, ліцензійний №АХХ910А374605FA).

Результати. Обговорення

В ході оцінки змін у структурі провідних нервово-психічних корелят критеріальних показників психічної адаптації в умовах використання розробленої програми психогігієнічної корекції порушень психофізіологічної і психічної адаптації та зрушень у стані здоров'я учнів у віці 14-17 років насамперед, привертало, на себе увагу зрушення, що реєструвались з боку показників астеничного і депресивного станів (табл. 1). Так, під час вивчення показників астеничного стану слід було звернути на наявність двох цілком різних за своїм характером тенденцій - якщо серед учнів, що належали до ГК, рівень вираження провідних проявів астенії у дівчат зростає з $56,50 \pm 2,74$ до $57,26 \pm 3,70$ балів (1,3%; $p(t) > 0,05$), у юнаків - з $54,86 \pm 2,85$ до $58,36 \pm 2,99$ балів (6,3%; $p(t) > 0,05$), то серед учнів, що відносились до ГВ, ступінь їх вираження у дівчат зменшувався з $52,90 \pm 2,72$ до $45,76 \pm 1,99$ балів (13,5%; $p(t) < 0,05$), у юнаків - з $50,93 \pm 3,51$ до $46,43 \pm 2,18$ балів (8,9%; $p(t) > 0,05$). На початку періоду спостережень жодних статистично достовірних відмінностей між представниками груп порівняння не реєструвалось ($p(t)_{гк-гв} > 0,05$), натомість, наприкінці його і серед дівчат, і серед юнаків реєструвались статистично-значущі розбіжності ($p(t)_{гк-гв} < 0,05-0,01$).

У структурі показників астеничного стану як серед дівчат ГК, так і серед юнаків ГК переважала питома вага характеристик, котрі визначали слабку астенію, величини якої становили відповідно 50,0% і 50,0% на початку періоду спостережень та 46,6% і 53,3% наприкінці його. Достатньо стабільними слід було вважати і показники, що відзначали відсутність астеничних проявів - відповідно 36,7% і 43,3% на початку часу досліджень та 40,0% і 30,0% - наприкінці його. Не міг не звернути увагу на себе і той факт, що частка показників, котрі засвідчували помірну астенію, на початку часу досліджень складала 13,3% у дівчат і 6,7% у юнаків, наприкінці його - відповідно 6,7% і 16,7%. Наявність ознак високої астенії (6,7%) реєструвалась лише серед дівчат наприкінці періоду спостережень. Водночас серед дівчат ГВ і на початку і наприкінці періоду спостережень переважала питома вага характеристик, котрі визначали відсутність астеничних проявів, величина якої становила відповідно 50,0% і 60,0% в першому випадку та 60,0% і 67,7% в другому. Достатньо стабільними слід було вважати і показники, що відзначали наявність слабкої астенії - відповідно 36,7% і 23,4% на початку часу досліджень та 40,0% і 33,3% - наприкінці його. Важливим слід визнати той факт, що наявність ознак помірної астенії (13,3% у дівчат і 10,0% у юнаків) та високої ас-

тенії (3,3% у дівчат) реєструвалась лише наприкінці періоду спостережень.

Аналогічний попереднім зміст мали зміни, що реєструвались під час оцінки рівня вираження депресивного стану досліджуваних школярів. Так, серед учнів, що були включені до складу ГК, показники провідних особистісно-значущих депресивних проявів у дівчат дещо зменшувались з $44,33 \pm 1,28$ до $45,50 \pm 2,45$ балів (2,6%; $p(t) > 0,05$), у юнаків зростали з $44,83 \pm 1,58$ до $46,36 \pm 1,31$ балів (3,4%; $p(t) > 0,05$), серед учнів, що були включені до складу ГВ, ступінь вираження величин депресивного стану, навпаки зменшувався з $40,56 \pm 1,40$ до $36,53 \pm 1,67$ балів (10,0%; $p(t) > 0,05$) у дівчат та з $40,46 \pm 2,52$ до $38,53 \pm 1,83$ балів (4,8%; $p(t) > 0,05$) у юнаків. Вельми важливим слід було визнати і той факт, що на початку часу спостережень яких-небудь статистично достовірних відмінностей між представниками груп порівняння не реєструвалось ($p(t)_{гк-гв} > 0,05$), натомість, наприкінці і серед дівчат, і серед юнаків, що належали до ГК і ГВ, реєструвались статистично-значущі розбіжності ($p(t)_{гк-гв} < 0,01-0,001$).

Розглядаючи дані структурного розподілу досліджуваних показників, слід було звернути увагу та те, що протягом періоду спостережень серед представників ГК переважала питома вага значень, властивих для відсутності будь-яких депресивних проявів, що коливалась у межах від 76,7% до 66,7% серед дівчат та від 60,0% до 67,7% серед юнаків, разом з тим, питома вага значень, властивих для легкої депресії ситуативного або невротичного генезу коливалась відповідно у межах від 23,3% до 19,9% серед дівчат та від 40,0% до 30,0% серед юнаків. Наявність ознак інших імовірних проявів ступеня вираження депресивного стану реєструвалась лише наприкінці часу досліджень: серед дівчат реєструвались прояви розладів депресивного змісту або маскованої депресії (6,7%) та істинного депресивного стану (6,7%), серед юнаків - прояви розладів депресивного змісту або маскованої депресії (3,3%). Натомість серед дівчат ГВ реєструвались лише показники, що відзначали відсутність будь-яких депресивних проявів, складаючи і на початку, і наприкінці часу досліджень 90,0%, та показники, котрі відзначали наявність легкої депресії ситуативного або невротичного генезу, питома вага яких також не змінювалась в динаміці спостережень, становлячи 10,0%. Разом з тим серед юнаків ГВ на початку часу досліджень частка показників, котрі відзначали відсутність будь-яких депресивних проявів, складала 83,3%, наприкінці його - також 83,3%, питома вага показників, котрі відзначали наявність легкої депресії ситуативного або невротичного генезу становила відповідно 13,4% і 16,7%. Крім того, на початку періоду спостережень одного юнака слід було віднести до категорії осіб з істинним депресивним станом (3,3%).

Дещо менш вираженими, ніж у попередніх випадках, слід було вважати зміни, що реєструвались з боку показників фізичної агресії - серед учнів, що відноси-

Таблиця 1. Показники розвитку особливостей особистості учнів груп порівняння відповідно до нервово-психічного корелят психічної адаптації.

Показники особливостей особистості	Період досліджень	Групи учнів				p(t) _{гк-гв}
		Група контролю		Група втручання		
		n	M±m	n	M±m	
Дівчата						
Фізична агресія, бали	початок	30	52,06±3,49	30	49,86±4,24	>0,05
	кінець	30	55,00±4,11	30	43,26±3,11	<0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Вербальна агресія, бали	початок	30	55,43±2,93	30	55,26±2,25	>0,05
	кінець	30	53,46±2,28	30	51,73±2,78	>0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Непряма агресія, бали	початок	30	57,26±3,96	30	58,66±3,64	>0,05
	кінець	30	68,46±3,93	30	54,60±4,76	<0,05
	p(t) _{пк}	<0,05		>0,05		
Негативізм, бали	початок	30	47,46±4,14	30	54,00±5,35	>0,05
	кінець	30	58,66±4,97	30	48,66±4,76	>0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Роздратованість, бали	початок	30	48,40±3,49	30	43,53±3,87	>0,05
	кінець	30	53,10±3,40	30	40,20±3,47	<0,01
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Рівень вираження астенічного стану, бали	початок	30	56,50±2,74	30	52,90±2,72	>0,05
	кінець	30	57,26±3,70	30	45,76±1,99	<0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		<0,05		
Рівень вираження депресивного стану, бали	початок	30	44,33±1,28	30	40,56±1,40	>0,05
	кінець	30	45,50±2,45	30	36,53±1,67	<0,01
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Юнаки						
Фізична агресія, бали	початок	30	52,73±3,76	30	59,40±3,60	>0,05
	кінець	30	62,33±3,55	30	56,10±3,43	>0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Вербальна агресія, бали	початок	30	56,20±2,81	30	55,93±4,46	>0,05
	кінець	30	60,00±2,86	30	51,73±3,35	<0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Непряма агресія, бали	початок	30	56,56±4,49	30	58,50±4,93	>0,05
	кінець	30	60,23±3,81	30	53,30±3,85	>0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Негативізм, бали	початок	30	54,66±4,78	30	53,33±3,99	>0,05
	кінець	30	55,33±4,56	30	43,33±3,84	<0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Роздратованість, бали	початок	30	50,33±3,54	30	47,10±2,85	>0,05
	кінець	30	54,00±3,28	30	44,70±3,41	<0,05
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Рівень вираження астенічного стану, бали	початок	30	54,86±2,85	30	50,93±3,51	>0,05
	кінець	30	58,36±2,99	30	46,43±2,18	<0,01
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		
Рівень вираження депресивного стану, бали	початок	30	44,83±1,58	30	40,46±2,52	>0,05
	кінець	30	46,36±1,31	30	38,53±1,83	<0,001
	p(t) _{пк}	>0,05		>0,05		

лись до ГК, їх рівень у дівчат збільшувався з 52,06±3,49 до 55,00±4,11 балів (5,6%; p(t)>0,05), у юнаків - з 52,73±3,76 до 62,33±3,55 балів (18,2%; p(t)>0,05), серед учнів, що належали до ГВ, навпаки, зменшувався відповідно з 49,86±4,24 до 43,26±3,11 балів (13,3%; p(t)>0,05) у дівчат та з 59,40±3,60 до 56,10±3,43 балів (5,6%; p(t)>0,05) у юнаків. Як і в двох попередніх випадках на початку періоду спостережень жодних статистично достовірних відмінностей між представниками груп порівняння не реєструвалось (p(t)_{гк-гв}>0,05), разом з тим, наприкінці часу досліджень серед дівчат реєструвались статистично-значущі розбіжності (p(t)_{гк-гв}<0,05), серед юнаків таких показників виявлено не було (p(t)_{гк-гв}>0,05).

У структурі досліджуваних показників серед представників ГК на початку періоду спостережень переважала частка значень, властивих для середньонормативного розвитку характеристик фізичної агресії - відповідно 70,0% у дівчат і 63,3% у юнаків, наприкінці його у дівчат - частка показників, властивих для середньонормативного розвитку агресивних проявів за шкалою фізичної агресії (56,7%), у юнаків - частка показників, властивих для високого розвитку агресивних проявів (56,7%). Водночас серед представників ГВ на початку

періоду спостережень серед дівчат переважала частка показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик фізичної агресії (63,3%), серед юнаків - частка показників, властивих для високого розвитку агресивних проявів (53,3%), наприкінці його і у дівчат, і у юнаків - частка показників, властивих для середньонормативного розвитку проявів фізичної агресії (відповідно 80,0% і 53,3%).

Розглядаючи зміни, що відбувались серед представників груп порівняння під час визначення ступеня розвитку показників ще одного важливого компоненту агресивних проявів особистості, а саме вербальної агресії, слід було звернути увагу на те, що серед учнів, що належали до ГК, рівень вираження досліджуваних величин у дівчат зменшувався з 55,43±2,93 до 53,46±2,28 балів (3,6%; p(t)>0,05), у юнаків збільшувався з 56,20±2,81 до 60,00±2,86 балів (6,7%; p(t)>0,05). Натомість серед учнів, що відносились до ГВ, відбувалися зрушення протилежного змісту і у дівчат, і у юнаків рівень досліджуваних показників зменшувався з 55,26±2,25 до 51,73±2,78 балів (6,4%; p(t)>0,05) та з 55,93±4,46 до 51,73±3,35 балів (7,6%; p(t)>0,05). Якихнебудь статистично достовірних відмінностей між пред-

ставниками груп порівняння на початку періоду спостережень не реєструвалось ($p(t)_{ГК-ГВ} > 0,05$), наприкінці - статистично-значущі розбіжності реєструвались лише серед юнаків ($p(t)_{ГК-ГВ} < 0,05$).

Оцінюючи особливості структурних показників, що визначались, слід було звернути увагу на однотипний характер їх розподілу - і на початку, і наприкінці часу досліджень переважаючими необхідно було визнати показники, властиві для високого розвитку агресивних проявів за шкалою вербальної агресії, частка яких складала 63,3% у дівчат ГК і 56,7% у юнаків ГК, 73,3% у дівчат ГВ і 63,3% у юнаків ГВ на початку періоду спостережень та 56,7% у дівчат ГК і 63,3% у юнаків ГК, 60,0% у дівчат ГВ і 50,0% у юнаків ГВ на наприкінці його.

Результати, отримані в ході вивчення критеріальних показників непрямой агресії, визначали той факт, що як і в більшості попередніх випадків спостерігались цілком різноспрямовані тенденції: серед представників ГК їх величини зростали з $57,26 \pm 3,96$ до $68,46 \pm 3,93$ балів (19,5%; $p(t) < 0,05$) у дівчат та з $56,56 \pm 4,49$ до $60,23 \pm 3,81$ балів (6,4%; $p(t) > 0,05$) у юнаків, серед учнів, що були віднесені до складу ГВ, - зменшувались відповідно з $58,66 \pm 3,64$ до $54,60 \pm 4,76$ балів (7,0%; $p(t) > 0,05$) у дівчат та з $58,50 \pm 4,93$ до $53,30 \pm 3,85$ балів (8,9%; $p(t) > 0,05$) у юнаків. Жодних статистично достовірних відмінностей між представниками груп порівняння на початку періоду спостережень не реєструвалось ($p(t)_{ГК-ГВ} > 0,05$), наприкінці - статистично-значущі розбіжності реєструвались лише серед дівчат ($p(t)_{ГК-ГВ} < 0,05$).

У структурі досліджуваних показників необхідно було звернути увагу на той факт, що серед представників ГК на початку періоду спостережень переважала частка показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик непрямой агресії - відповідно 56,7% у дівчат і 56,7% у юнаків, наприкінці його - частка показників, властивих для високого розвитку агресивних проявів - відповідно 63,3% у дівчат і 53,3% у юнаків. Водночас серед представників ГВ стабільно найбільш високою була частка показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик непрямой агресії - 56,7% у дівчат і 56,7% у юнаків на початку періоду спостережень та 53,3% у дівчат і 60,0% у юнаків на наприкінці його.

Досить цікаві зміни були властиві для показників такої характеристики агресивних проявів особистості, як негативізм: серед учнів, що відносились до ГК, їх рівень у дівчат зростав в достатньо вираженій мірі з $47,46 \pm 4,14$ до $58,66 \pm 4,97$ балів (23,5%; $p(t) > 0,05$), у юнаків - лише дещо збільшувався з $54,66 \pm 4,78$ до $55,33 \pm 4,56$ балів (1,2%; $p(t) > 0,05$), натомість, серед учнів, які належали до ГВ, зміни щодо ступеня вираження досліджуваних величин відзначались зменшенням зазначених проявів відповідно з $54,00 \pm 5,35$ до $48,66 \pm 4,76$ балів (9,9%; $p(t) > 0,05$) у дівчат та з $53,33 \pm 3,99$ до $43,33 \pm 3,84$ балів (8,8%; $p(t) > 0,05$) у юнаків. Яких-небудь статистично достовірних відмінностей між представниками груп порівняння на початку періоду спостережень не реєструвалось

($p(t)_{ГК-ГВ} > 0,05$), наприкінці - статистично-значущі розбіжності реєструвались тільки серед юнаків ($p(t)_{ГК-ГВ} < 0,05$).

Структурні особливості досліджуваних показників серед представників груп порівняння відзначались наявністю різноспрямованих тенденцій. Серед учнів ГК протягом часу досліджень питома вага показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик негативізму, зменшувалась з 53,3% до 40,0% у дівчат та коливалась у межах від 46,7% до 50,0% у юнаків, натомість, частка показників, властивих для високого розвитку агресивних проявів за шкалою негативізму, зростала з 46,7% до 60,0% у дівчат та коливалась у межах від 53,3% до 50,0% у юнаків. Водночас серед учнів ГВ протягом часу досліджень питома вага показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик негативізму, стабільно зростала з 43,3% до 63,3% у дівчат та з 46,7% до 56,7% у юнаків, разом з тим, частка показників, властивих для високого розвитку агресивних проявів за шкалою негативізму, зменшувалась з 56,7% до 36,7% у дівчат та з 53,3% до 43,3% у юнаків.

Зрештою, зрушення, що реєструвались з боку показників роздратованості відзначались наявністю наступних тенденцій: серед учнів, що належали до ГК, рівень вираження досліджуваних величин у дівчат зростав з $48,40 \pm 3,49$ до $53,10 \pm 3,40$ балів (9,7%; $p(t) > 0,05$), у юнаків - з $50,33 \pm 3,54$ до $54,00 \pm 3,28$ балів (7,2%; $p(t) > 0,05$), разом з тим, серед учнів, що відносились до ГВ, відбувалися зрушення протилежного змісту - і у дівчат, і у юнаків рівень досліджуваних показників зменшувався з $43,53 \pm 3,87$ до $40,20 \pm 3,47$ балів (7,7%; $p(t) > 0,05$) та з $47,10 \pm 2,85$ до $44,70 \pm 3,41$ балів (5,1%; $p(t) > 0,05$). Статистично достовірні розбіжності між представниками груп порівняння як у дівчат ($p(t)_{ГК-ГВ} < 0,01$), так і у юнаків ($p(t)_{ГК-ГВ} < 0,05$) реєструвались лише наприкінці періоду спостережень.

У структурі досліджуваних показників необхідно було звернути увагу на той факт, що і серед представників ГК, і серед представників ГВ переважала частка показників, властивих для середньонормативного розвитку характеристик роздратованості, значення яких склали 63,3% у дівчат ГК і 70,0% у юнаків ГК, 73,3% у дівчат ГВ і 76,7% у юнаків ГВ на початку періоду спостережень та 56,7% у дівчат ГК і 56,7% у юнаків ГК, 80,0% у дівчат ГВ і 76,7% у юнаків ГВ на наприкінці його.

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Програма психогігієнічної корекції порушень психофізіологічної і психічної адаптації та зрушень у стані здоров'я учнів у віці 14-17 років, що запроваджена, забезпечує цілком позитивний за своїм змістом їх вплив на стан критеріальних показників нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку.

2. Впровадження розробленої програми забезпечує появу позитивних зрушень у структурі показників, які відображують особливості астеничного ($p < 0,01$) і депресивного ($p < 0,01-0,001$) станів та роздратованості

учнів ($p < 0,01$). Крім того виражені міжгрупові розбіжності властиві для характеристик фізичної ($p < 0,05$) і непрямой ($p < 0,05$) агресії у дівчат та характеристик вербальної агресії ($p < 0,05$) і негативізму ($p < 0,05$) у юнаків.

3. Найбільш суттєвий вплив розроблений підхід справляв на характеристики таких показників нервово-психічних корелят психічної адаптації, як астеничний стан (перша позиція відповідно до ступеня вираження по-

зитивних змін), депресивний стан (друга позиція) та роздратованість (третя позиція).

Виявлені в ході проведених досліджень закономірності впливу заходів психогігієнічної корекції на процеси формування нервово-психічних корелят психічної адаптації учнів шкільного віку вимагають урахування в подальшому під час розроблення та удосконалення сучасних здоров'язберігаючих технологій.

Список літератури

- Коробчанський В. О. Гігієнічна психодіагностика донозологічних станів у підліткому та юнацькому віці / В. А. Коробчанський. - Харьков: Кон-траст, 2005. - 192 с.
- Кучма В. Р. Новые подходы к интеграции профилактических и оздоровительных технологий в образовательном процессе / В. Р. Кучма, П. И. Храмов, Е. Н. Сотникова // Гигиена и санитария. - 2006. - № 3. - С. 61 - 64.
- Научно-методические основы изучения адаптации детей и подростков к условиям жизнедеятельности / Под ред. В. Р. Кучмы, Л. М. Сухаревой. - М.: НЦЗД РАМН, 2006. - 238 с.
- Полька Н. С. Актуальні проблеми психогігієні дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень) / Н. С. Полька, І. В. Сергета // Журнал НАМН України. - 2012. - Т. 18, №2. - С. 223 - 236.
- Сергета І. В. Організація вільного часу та здоров'я школярів / І. В. Сергета, В. Г. Бардов. - Вінниця: РВВ ВАТ "Віноблдрукерія", 1997. - 292 с.
- Сердюк А. М. Психогігієна дітей і підлітків, страдаючих хронічними соматичними захворюваннями / А. М. Сердюк, Н. С. Полька, І. В. Сергета. - Вінниця: Нова книга, 2012. - 336 с.

Mostova O.P., Sergheta I.V., Shayuk A.V.

ЗАКОНОМЕРНОСТІ ВОЗДЕЙСТВИЯ МЕРОПРИЯТИЙ ПСИХОГИГИЕНИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ НА ПРОЦЕССЫ ФОРМИРОВАНИЯ НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКИХ КОРРЕЛЯТ ПСИХИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. В ходе проведенных исследований определены закономерности воздействия мероприятий психогигиенической коррекции на процессы формирования нервно-психических коррелят психической адаптации учащихся современной школы, установлено, что их использование обуславливает появление положительных изменений в структуре показателей, отображающих особенности астенического ($p < 0,01$) и депрессивного ($p < 0,01-0,001$) состояний и раздражительности ($p < 0,01$) среди девушек и юношей, а также в структуре характеристик физической ($p < 0,05$) и непрямой ($p < 0,05$) агрессии среди девушек и характеристик вербальной агрессии ($p < 0,05$) и негативизма ($p < 0,05$) среди юношей.

Ключевые слова: учащиеся, школьный возраст, психическая адаптация, нервно-психические корреляты, психогигиеническая коррекция.

Mostova O.P., Sergheta I.V., Shayuk A.V.

REGULARITIES EFFECTS MEASURES OF PSYCHOHYGIENIC CORRECTION ON THE FORMATION OF NEURO-PSYCHOLOGICAL CORRELATES OF MENTAL ADAPTATION PUPILS OF SCHOOL AGE

Summary. In the course of the studies the regularities of the impact of interventions psychohygienic correction on the formation of neuro-psychological correlates of mental adaptation pupils of the modern school found that their use provides the appearance of positive changes in the structure of indicators that display the characteristics of asthenia ($p < 0,01$), depression ($p < 0,01-0,001$) and irritability ($p < 0,01$) among girls and boys, as well as in the structure of the physical ($p < 0,05$) and indirect ($p < 0,05$) aggression among girls and characteristics of verbal aggression ($p < 0,05$) and negativity ($p < 0,05$) among boys.

Key words: pupils, school age, mental adaptation, neuro-psychological correlates, psychohygienic correction.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

Мостова Ольга Петрівна - к. мед. н., асистент кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова; (0432) 356223;

Сергета Ігор Володимирович - д. мед. н., професор, завідувач кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова; (0432) 356223;

Шаюк Алла Василівна - к. мед. н., старший викладач ДУ ім. Франка (м. Житомир); (063) 3155853.

© Зятковська О.Я.

УДК: 616-001.17/.3-06:616.36-008.6-02:616.45-001.1/.3

Зятковська О.Я.

Кафедра клініко-лабораторної діагностики Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського (вул. Руська, 12, м. Тернопіль, 46001, Україна)

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕЧІНКИ В ДИНАМІЦІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ПЕРІОДУ ПІСЛЯ ОПІКУ, ПОЛІТРАВМИ ТА ЇХ КОМБІНАЦІЇ В УМОВАХ ПОПЕРЕДНЬОГО ГОСТРОГО ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ